

Justis- og Beredskapsdepartementet

Gjøvik 1.juni 23

Postboks 8005

Dep|0030 Oslo

HØRINGSSVAR TIL ENDRINGER I STRAFFEGJENNOMFØRINGSLOVEN OG HELSE- OG OMSORGSTJENESTELOVEN FRA KONTAKTUTVALG FOR INNSATTE I GJØVIK FENGSEL

Viser til høringsnotat av 2.februar 2023, og brev fra Kriminalomsorgsdirektoratet den 22.mai og sender med dette høringssvar fra kontaktutvalget for de innsatte i Gjøvik fengsel. Kontaktutvalget består av både innsatte og ansatte, og det presiseres, for ordens skyld, at innspillene som følger av dette reflekterer de innsattes meninger og erfaringer.

Isolasjonsbruk i fengsel og de helsemessige effektene dette har på innsatte er mye debattert de siste årene, både med bakgrunn i Sivilombudets økte fokus på området og med bakgrunn i økt fokus på dette fra Europeiske lovgivere. Kostnadene med isolasjon er stor både på individ-, institusjons- og samfunnsnivå, det er derfor viktig og nødvendig at lovgiver nå retter fokus på dette som dere nå gjør. I vårt høringssvar vil vi fokusere på å formidle dette fra de innsattes perspektiv, og forsøke å dele våre erfaringer, realkompetanse og innspill på en måte som lovgiver kan benytte i sitt videre arbeid. Vi vil ikke gå inn på lovtekster, forskrifter og andre spissformuleringer, utover et generelt innspill, da vi anser dette ivaretatt av mer kompetente høringsmottakere. Målet vårt er at den erfaringskapitalen vi har som innsatte/brukere skal benyttes i utforming av nytt lovverk og nye retningslinjer og forskrifter. Vi kan innledningsvis også legge til at vi har lest høringssvarene til Den norske legeförening, NFF og Sentralt hovedverneombud i Kriminalomsorgen, og at vi stiller oss bak innholdet i deres høringssvar.

Innspillene vi har er som følger:

- Politikk og ressurser må gå mer i takt. De siste årene har de politiske og lovpålagte kravene som Kriminalomsorgen skal levere på økt jevnt, samtidig som ressursene er redusert vesentlig. Vi ser hver eneste uke resultater av denne spagaten, i form av at innsatte ikke får fremstillinger til nødvendig helsehjelp (alt fra operasjoner til tannlegetimer) pga personalmangel. Lovforslaget legger økt vekt til denne byrden, og det blir direkte feil å vedta et slikt lovforslag uten å følge opp med betraktelig økte tildelinger til Kriminalomsorgen.
 - Et godt eksempel på dette: På Hamar fengsel måtte fengselet i flere tilfeller kjøre «cellefengsel» for at en innsatt skulle få sin tannlegetime. Cellefengsel betyr at innsatte i stedet for å få fellesskap sitter på cellene (isolert), og dette måtte gjøres da det ikke var nok personell til å fremstille til tannlege og gjennomføre et sikkerhetsmessig forsvarlig fellesskap. Dette kan man kalle for ressursavledet isolasjon, og dette inntraff temmelig ofte. Beslutningen om å kjøre cellefengsel på Hamar i dette tilfellet ble tatt i samråd med kontaktutvalget, så dette er ingen kritikk av fengselet. Det er dog et veldig godt eksempel på hvordan politikk og ressursmangel påvirker et soningsmiljø, og er således en kritikk av ressursituasjonen.

- Varetaktsinnsatte representerer en stor andel av innsatte i Norske fengsler, og i andel av totale fengslingsdøgn har denne gruppen nå passert 30% med god margin. Denne gruppen er en utfordrende gruppe, som i tillegg til å oppleve tiden etter innsettelse som traumatisk også ofte er isolert av straffeprosessuelle grunner. For Kriminalomsorgen gir dette en stor utfordring, da denne gruppen ofte havner i et vakuum angående hvem som skal ivareta deres helse (politiet må fremstille til lege osv.) samtidig som den innsatte er avskåret fra kontakt med omverdenen helt eller delvis og dermed krever ekstra tilsyn. Våre observasjoner er også at varetaktsinnsatte krever svært mye ressurser av kontaktbetjenter og vaktledere (kontakt med advokat, domstol, Politi) noe som igjen går utover den lille tiden de samme ansatte har til å jobbe med innsatte som soner dom og har helt andre behov. Dette gir en ny «spagatsituasjon», og vår erfaring er at de innsatte med minst ressurser er de som kommer bakerst i køen. Forslaget vårt er at hovedregelen bør være at politiet bekoster, bemanner og driver varetaktsfengsler, enten i egen regi eller gjennom at de leier lokaler av Kriminalomsorgen. Dette gir rom for en mer spesialisert varetaktsinstitusjon både med tanke på bemanning, helsetilbud, sikkerhet, rettsikkerhet og infrastruktur. Vi tør også påstå at påtalemyndighetens bruk av varetakt sannsynligvis vil bli redusert dersom de må stå for driften i egen regi.
- Isolasjon har også en side mot rettsikkerheten til innsatte, pårørende og fornærmede. En innsatt som sitter isolert i lengre perioder kan bli veldig mentalt nedkjørt, og dette påvirker nok partsevnen til den innsatte i større grad enn domstolene er kjent med. Alle har rett på rettfærdig rettergang, men dersom man ikke er i mental balanse hjelper det ikke om man har verdens beste advokat; Saken blir ikke tilstrekkelig belyst.
 - Vi savner dette perspektivet, som er svært sentralt i en rettsstat, i deres høringsnotat. Vi har sett mange eksempler på innsatte som grunnet tankekjør, isolasjonsskader og sinnsforvirring ikke er i stand til å sikre at de får en fullt opplyst rettergang. Dette kan føre til feilaktige domsavsigelser, feil i straffeutmålinger og deretter store samfunnsøkonomiske konsekvenser i form av økt behandlingsbehov, ringvirkninger for pårørende og individuelle tragedier. Vi vil tro forsvarergruppen vil dele vårt syn på dette, og at de vil kunne gi supplerende innspill på dette punktet spesielt.
- Lovgiver bør se på problemstillingene som er gjennomgående i Straffegjennomføringsloven: For stor tilgang til skjønnsmyndighet og manglende rettighetsfesting. Ordet «skal» forekommer sjeldent i en form hvor myndighetene forpliktes til å gi adgang til goder for de innsatte, men nesten utelukkende i tilfeller hvor «onder» påføres. Det motsatte tilfellet ser man med bruk av ordet «kan», som da omtaler rettstilstander hvor innsatte kan gis tilgang på goder. Dette gir en betydelig fleksibilitet for myndighetene, en fleksibilitet som sjeldent kommer de innsatte til gode og fører til en svært liten grad av forutsigbarhet for de innsatte. Forutsigbarhet er noe innsatte virkelig trenger, og ofte har manglet i livet forut for soning, og forutsigbarhet i soningen er sentralt dersom de skal få en god soningsprogresjon innenfor de målsetninger og rammer satt av politikerne.
- Aktivitetsteamet i Oslo fengsel var viktig for meg når jeg sonet der. Jeg er kjent med at dette var et prøveprosjekt som nå er videreført ved både Oslo fengsel og flere andre fengsler. Dette tilbudet bør lovfestet som en rettighet, gjerne gjennom forskrift.
- Fengslene kan i større grad benytte seg av lett tilgjengelig infrastruktur som spillkonsoller til innsatte som er isolert på vedtak (ikke selvisolering). Dette virker kanskje søkt, men det er en form for sysselsetting og det er også godt i tråd med det ulovfestede normalitetsprinsippet. Det å spille et kjent spill gjør det mindre skremmende å sitte der man sitter, enkelt og greit, og det får tiden til å gå fortere

- For isolerte innsatte som nå skal ha rett på 2 timer meningsfylt innhold bør det være lovfestet at 1 av 2 timer skal tilbringer enten i frisk luft, fysisk aktivitet eller med hobbyvirksomhet. Alle de tre parameterne har dokumentert positiv effekt på psykisk helse.
- Skole- og sysselsettingstilbudet bør også være tilgjengelig for isolerte innsatte. Utdanning reduserer forskjeller i samfunnet, og innholdet i hhv utdanning eller andre sysselsettinger fengselet kan tilby vil bidra til å redusere de skadelige effektene av isolasjon. Vi er klar over at dette reiser noen sikkerhetsmessige problemstillinger, men det bør i større grad sikres lik tilgang på disse ressursene blant innsatte i norske fengsler. Dette innebærer også at flere organer de de nåværende departementene må involveres, slik at det sikres økte ressurser til skolegang og sysselsetting i fengslene.
- Et annet gratistiltak som kan vurderes er en fadderordning i fengslene. Dette kan være en stillingsjobb som tildeles ressurssterke innsatte som tar seg av nye innsatte på en regulert måte. Dette vil gi en systemverdi for fengselet, et meningsfylt innhold for «fadder» og helt åpenbart redusere trykket på selvisolering. Dette foregår i stor grad i dag, men det er på ingen måte regulert, og med å ta kontroll på dette kan man bruke innsatte som en ressurs og redusere faren for at det utvikles subkulturer hvor kriminell kapital utvikles og svake individer utnyttes.
- Det bør lovfestet at barn under 18 år ikke kan settes i fengsel. Videre bør også ungdomskriminelle, slik loven definerer dem, ha lovfestet tilgang til å sone på tilrettelagte institusjoner. Vi ser mye skadevirkninger av at unge (nye) innsatte blir vervet i nettverk med eldre innsatte, når det de egentlig trenger er skolegang og oppdragelse.

Dette var våre overordnede innspill, som vi håper kan komme til nytte i deres videre arbeid.

Jeg kan avslutningsvis legge til at undertegnede har vært talsmann når jeg sonet både i Oslo fengsel, Hamar fengsel og nå ved Gjøvik fengsel, og fortsatt har 2.5 år til 2/3 tid. Dersom det skal opprettes brukermedvirkningsgrupper eller andre organer i anledning denne høringen eller andre forhold som berører straffegjennomføring vil jeg gjerne melde meg tilgjengelig. Det er viktig at brukerne (innsatte) høres i slike sammenhenger, og min erfaring fra samtlige fengsler og kontaktutvalg er at vi får til veldig mye mer når vi samarbeider enn gjennom polariserte debatter.

Mvh

Eirik Bysheim Hokstad

Talsmann / KU Gjøvik fengsel